

SERVUM ARBITRUM,

DAT IS

DE KNECHTELIJKE WIL

VERKLARENDE

DAT ER GEEN VRIJE WIL IS.

GESCHREVEN TEGEN

ERASMUS VAN ROTTERDAM.

DOOR

Dr. MARTINUS LUTHER

IN HET HEDENDAAGS NEDERLANDS BEWERKT MET ONGEWIJZIGDE INHOUD

DOOR

C. C. VAN DER GEER-DE RUITER

"TOLLE-LEGE" - BLEISWIJK

1973

MARTINUS LUTHER WENST DE EERWAARDIGE MAN D. ERASMUS TE ROTTERDAM,
GENADE EN VREDE IN CHRISTUS.

HOOFDSTUK 1

Dat ik wat langzamer op uw schrijven van de Vrije wil geantwoord heb, eerwaardige Erasmus, is gekomen buiten hoop van allen en ook tegen mijn gewoonte, daar ik tevoren zulke oorzaken tot schrijven niet alleen gaarne heb schijnen aan te grijpen, maar ook zelfs te zoeken. Mogelijk zullen velen zich verwonderen over deze nieuwe en ongewone patiëntie of vrees van Luther, die noch het roemen noch het schrijven van de tegenpartij heeft kunnen opwekken, Erasmus (zonder twijfel) de victorie toewensende: en zo de lof toeroepend. "Ziet! heeft deze Maccabeus en hardnekkige verzekeraar eindelijk een held gevonden waartegen hij niet durft kikken?" Doch ik kan ze niet beschuldigen, maar ik geef u zelf zodanige victorie zoals ik nog aan niemand heb toegelaten. Niet alleen omdat u mij in de gave van welsprekendheid en in verstand ver te boven gaat (hetwelk wij allen te samen u gaarne toeëigenen, hoeveel te meer ik, die in welsprekendheid niet zo geoefend ben), maar ook omdat u mijn gemoed en aandrijven hebt opgehouden en zelfs trager gemaakt voor de strijd; en dat door twee oorzaken. Ten eerste door uw komst, daar u namelijk de zaak met een wonderlijke en gedurige modestie en stilheid afhandelt, waardoor u mij hebt verhinderd tegen u ontstoken te worden. Of het nu toeval is of door de beschikking Gods, u zegt in deze zaak niets, wat niet reeds tevoren is gezegd en dus minder; en eigent de Vrije wil meer toe dan tot nu toe de Sophisten gezegd en toegeëigend hebben, (waarop ik nog dieper zal ingaan) zodat het tevergeefs leek op uw argumenten te antwoorden, daar ik die vroeger genoeg heb samengevat en wederlegd en inzonderheid door het onoverwinnelijk boekje van de theologische plaatsen Philippi Melanthonis¹ welk werk naar mijn oordeel niet alleen onsterfelijkheid waardig is, maar ook in de kerk een grote plaats dient in te nemen. Toen ik uw boekje hiermede vergeleek, was dit zo slecht en ongeacht, dat het mij zeer voor u verdroot, dat u uw mooie en verstandig, welsprekendheid met deze vuiligheid besmet en ik was verontwaardigd over die onwaardige materie die met zulke schone versieringen van welsprekendheid voortgebracht, was, alsof iemand vuil drek in gouden en zilveren vaten zou dragen. Hetwelk Uzelf wel schijnt gevoeld te hebben, die zo lastig en moeilijk zijt geweest om tot dit schrijven gebracht te worden, namelijk, omdat uw consciëntie u getuigde, dat ofschoon u met al uw welsprekendheid aankwam, u mij nochtans niet zou kunnen bedriegen of ik zou de vuiligheid van de versiering der woorden genoeg onderkennen, al ben ik in zulke versierende woorden niet zo bedreven, ik heb nochtans (God lof) de kennis van de zaak zelf. En dus durf ik mij met Paulus, de kennis toeschrijven, en dezelve u ontnemen, alhoewel ik u zeer gaarne de welsprekendheid en het verstand toeken en mezelf niet. Daarom heb ik zo gedacht, zo er enigen zijn die ons gevoelen (dat met zoveel geschriften is bevestigd) niet vast aangenomen hebben, zodat zij door de lichte argumenten van Erasmus (al zijn ze versierd) bewogen worden, zij zijn niet waardig met mijn antwoord geholpen te worden. Want zulken kan men niet genoeg zeggen noch schrijven al was het dat men hen duizenden boeken duizendmaal weder verhaalde, men zou het zelfde doen als het zeestrand ploegen en het zaad in het zand werpen of zo men een bodemloos vat met water wilde vullen. Wie met de Geest der kennis onze boeken hebben gelezen, die hebben wij genoeg gedaan en zij zullen ook het uwe licht verwerpen, maar die zonder geest en kennis lezen, van hen is het niet te verwonderen, dat zij gelijk een riet door de wind omgedreven worden, hetwelk God zelf niet genoeg zou kunnen zeggen al veranderden alle creaturen in tongen. Daarom had ik bijna besloten hen met uw boek in hun ergernis te laten met al degenen die roemen en u de overwinning toeschrijven. Derhalve, noch de veelheid mijner handelingen, nog de zwaarheid van de zaak, noch de grootheid van uw welsprekendheid, noch uw vrees, maar het louter verdriet, onwaardigheid en

---

¹ Het oordeel van Luther van de plaatsen Philippi, Melanthonis. Hij ziet op de eerste plaatsen, in welke onder andere staat. Ten laatste de Goddelijke Predestinatie ontnemt de mens de vrijheid. Want alle dingen geschieden naar de Goddelijke Predestinatie, zowel de uitwendige werken als de inwendige gedachten, in alle creaturen. En hiertoe hebbende vele getuigenissen der Schrift voortgebracht, voeg daarbij: Het oordeel van het vlees heeft een afkeer van deze reden, maar het oordeel des Geestes neemt dit aan. Want gij zult noch de vreeze Gods, noch het betrouwen op God nergens zekerder leren, dan als gij in uw gemoed onderwezen zijt van deze leer der Predestinatie.

verachting (om zo te zetten) mijn oordeel over uw boek, heeft mij verhinderd erop te antwoorden, opdat ik ook dit verzwijge, dat u altoos uzelf gelijk zijnde, wel toeziet dat u niet ergens slipt en altijd willend zeker zijn en u nergens aan stoten, u wilt niet verzekerd hebben; maar nochtans een verzekeraar schijnen; hoe zal men met mensen van dien aard verhandelen of afmaken? Nochtans wat ik in deze zaak vermag en wat U mag helpen, zal ik door de medewerking Christus hierna betonen.

HOOFDSTUK 2

Dat ik nu antwoord is niet zonder oorzaak. De gelovige broeders in Christus dringen er op aan, mij voorhoudende de verwachtingen van de mensen en dat de autoriteit van Erasmus niet klein te achten is en dat de waarheid van de Christelijke leer in vele harten in gevaar is. En gewis mij is ook eindelijk in de zin gekomen, dat mijn stilzwijgen niet al te Godvruchtig was, dat ik door de wijsheid en loosheid van mijn vlees werd bedrogen, door niet genoeg aan mijn ambt te denken, waardoor ik de verstandigen en onverstandigen tot een schuldenaar geworden ben, daar ik inzonderheid door zovele broeders hiertoe gebeden ben. Want al is onze zaak aldus, dat het niet genoeg is de uiterlijke Leraar te hebben maar ook degene die plant en nat maakt, de Heilige Geest die wasdom geeft en ook inwendig leert (welke gedachte mij bedrogen heeft), nochtans omdat Hij een vrije Geest is en blaast niet waar wij willen, maar waar Hij wil, zodat ik de reden van Paulus had behoren waar te nemen: "Houdt aan tijdig en ontijdig, want wij weten niet wat voor ure de Heere komen zal." Laat er dan enigen zijn die in mijn boeken de Geest nog niet gesmaakt hebben en die door uw boek geheel bewogen zijn, mogelijk was hun uur nog niet toekomen. En wie weet of God u ook beliefd te bezoeken, mijn beste Erasmus, door mij, Zijn ellendig en zwak vat, opdat ik op een gelukkige ure (hetwelk ik van harte de Vader der Genade door Christus bid) met dit boek tot u maag komen en een zeer lieve broeder winnen. Want al schrijft u kwalijk van de vrije wil, nochtans ben ik u niet weinig schuldig, daar u mijn mening veel vaster hebt gemaakt, daar ik gezien heb dat de zaak van de Vrije wil door zulk een groot verstand is verhandeld met geweld en kracht en nochtans niets heeft uitgericht: ja dat het daarmee erger is dan tevoren: 't welk een klaar argument is, dat de Vrije wil een leugen is en dat het daarmee gaat als met het Vrouwke uit het Evangelie, die hoe langer zij dokterde, erger werd. Zo zult u van mij volle dankbaarheid krijgen, indien u door mij zekerder wordt, gelijk ik door u vaster geworden ben, maar beiden zijn een gave des Geests en geen werk van ons ambt. Daarom moet God gebeden worden, dat Hij mij de mond, maar u en allen het hart opent en dat Hij in ons midden de Leermeester zij, die in mij spreekt en u laat horen. En hier, Erasmus, vraag ik van u, dat u, gelijk ik in deze zaak Uw onwetendheid vraag, ook mijn kindsheid in de welsprekendheid wilt verdragen. God geeft niet allen dezelfde gaven, wij kunnen ook niet alle dingen doen, zoals Paulus zegt: En daar is verscheidenheid der gaven, doch het is dezelfde Geest. 1 Cor. 12:4. Daar zal dat mee bedoeld worden, dat de gaven elkaar zullen helpen en dat de een met zijn gaven de last en zwakheid van de ander zal dragen en zo de Wet Christus volbrengen.

HOOFDSTUK 3

Ten eerste wil ik enige hoofdpunten van uw² voorrede weerleggen, waarmede u onze zaak bezwaart en de uwe versiert. Ten eerste datgene u in mij berispt, ook in andere boeken, namelijk: een hardnekkigheid (zoals u het noemt) in het verzekeren. In dit boek zegt u: dat het zover is, dat het verzekeren en vast besluiten, u zou behagen, dat u licht en liever in de opinie der Sceptici³ zoudt treden, overal en zover als het u door de vaste autoriteit van de geschriften en besluiten van de kerk wordt toegelaten, die u uw mening gaarne onderwerpt, hetzij dat u verstaat en zij gebieden en schrijven voor, of het niet verstaat. En u zegt dat dit u behaagt en naar uw aard is. Nu ik neem dit van u (als het billijk is) en het voortkomt uit een gemoed, dat goedwillend en vredelievend is. Maar wanneer een ander dit zei, ik zou waarschijnlijk naar mijn gewoonte kwaad op hem worden. Nochtans mag ik u, al meent gij het wel, in deze opinie niet laten dwalen. Want het komt een Christelijk hart niet toe, in verzekering geen behagen te hebben, ja hij moet behagen hebben in

² Hij disputeert tegen de Voorreden tot het 73^e hoofdstuk.

³ Sceptici waren Filosofen, die geen lering wilden verzekeren, maar aan alle dingen twijfelden.

verzekering, anders kan hij geen Christen wezen. Verzekering noem ik (opdat wij elkander begrijpen) standvastig aanhangen, verzekeren, bekennen, beschermen en onoverwinnelijk daarin te volharden. Ik geloof ook niet dat dit word Assereren bij de Latinisten in onze tijd anders werd gebruikt: Daarom zeg ik dan die dingen te verzekeren, die God ons in Zijn woord geeft. Anders hebben wij noch Erasmus noch een andere leraar van node om ons te leren, dat de verzekering in twijfelachtige en ijdele dingen niet alleen dwaasheid is, maar ook godloochenend, twist en kijving verwekkend, hetgeen Paulus op vele plaatsen bestraft. Ik geloof ook dat u vele dingen niet meent, of het moest zijn dat u als een spottend Orateur deed, die iets voorneemt en wat anders trakteert, of als een goddeloze schrijver, die het artikel van de vrije wil voor twijfelachtig en onnodig zou houden en stellen.

HOOFDSTUK 4

Laat dan de Sceptici⁴ en Academici ver van ons, Christenen, zijn, maar laat liever hen bij ons zijn, die tweemaal vaster houden en verzekeren als de Stoici ooit gedaan hebben. Paulus de Apostel hoe dikwijls eist hij niet die Pleropheriam, d.i. die vaste en zekere verzekering van de consciëntie. De belijdenis zegt: "Met den mond belijdt men ter zaligheid." Rom. 10 : 10. En Christus: "Een iegelijk dan, die Mij belijden zal voor de menschen, dien zal Ik ook belijden voor Mijnen Vader, die in de hemelen is." Math. 10:32. Petrus beveelt dat wij "rekenschap zullen geven van de hope die in ons is." 1 Petr. 3 : 15. Wat behoeven wij meer? Er is bij de Christus niets wat meer bekend en vermaard is dan de verzekering. Neem de verzekering weg en u hebt het Christendom weggedaan. Ja, daarom wordt hen de Heilige Geest van de Hemel gegeven, opdat zij Christus zouden verheerlijken en Hem tot den dood belijden, of is dat niet verzekeren, als men op de belijdenis en verzekering van Christus sterft? De Heilige Geest verzekert eindelijk op zo'n manier dat Hij ook uit zichzelf de wereld aangrijpt en van zonden bestraft, als die tot strijd eisen. En Paulus beveelt: 2 Tim. 4:2: "dat hij zou straffen en aanhouden tijdig en ontijdig." Ziet toch, wat is een leraar en bestraffer, die zelf datgene, wat hij leert en bestraft, noch zeker gelooft noch standvastig verzekert, het lijkt wel of hij niet bij zinnen is. Maar ik ben zot, dat ik over een zaak die klaarder is dan de zon zoveel woorden schrijf en de tijd verslijt. Wat voor Christen zou het verdragen, dat men de verzekering verwerpt? Dat zou niets anders zijn dan de hele Religie en Godzaligheid te ontkennen, of te verzekeren, dat de Religie en de Godzaligheid en alle leer er inderdaad niet zijn. Waarom verzekert u dan, dat u geen behagen hebt in de verzekering en dat u zulke gevoelens liever hebt als een contrarie, naar uw aard?

HOOFDSTUK 5

Maar zult u zeggen, dat u hier niet schrijft over de belijdenis Christus noch over Zijn leer. Welaan, ik zal om uwentwil van mijn gewoonte afwijken en ik wil uw gemoed niet beoordelen, maar zal dat tot later bewaren, doch intussen u vermanen dat u uw tong en pen verbetert en u van zulke woorden onthoudt, want hoe oprecht en rein uw gemoed moge zijn, de reden nochtans, die het kenteken des gemoeds is, is dat niet. Want wanneer u meent dat de zaak van de Vrije wil niet nodig is, noch Christus aangaat, u hebt wel gesproken, maar ongoddelijk gemeend. Maar indien u ze nodig acht, u hebt ongoddelijk gesproken en wel gemeend, dan was hier dus geen sprake van zoveel klagen en roepen van de onnodige verzekering en ijdele twist. Want wat dient dit tot de zaak? En wat zult u zeggen van deze uw woorden? Daar u niet alleen over de vrije wil spreekt, maar in het algemeen van al de leerstukken der Religie, zo het mij geoorloofd ware (zegt u) door de autoriteit van de Heilige Schrift en door de decreten van de kerk, zou ik de mening onderschrijven van de Sceptici, want ik heb geen behagen in de verzekering. Wat bent u een Protheus⁵ in die woorden "autoriteit van de Schrift en de decreten van de kerk"? Ja alsof u de schrift en de kerk zeer acht en toch geeft u te kennen dat u wenst tot de Sceptici toe te treden. Welke Christen zou zo spreken? Zo u nu spreekt van de onnodige en onnutte leringen, wat voor nieuws brengt u voort? Wie zou daarin niet wensen een Scepticus te zijn? Ja welke Christen gebruikt deze vrijheid niet en verwerpt diegene, die zich aan zulke dingen bindt? Tenzij u alle Christenen voor zulk en houdt, bij wie alle leringen onnut zijn

⁴ De Sceptici en de Acedemici waren van een opinie als boven. De Stoici stelden de noodwendigheid aller dingen.

⁵ Proteus was een, die zich in velerlei gestalte veranderde, zoals de dichters zeggen.

in welke zo zot twisten en met hare verzekeringen strijden. Maar zo u van nodige dingen zegt, wat kan goddelozer verzekerd worden, als een toelating te wensen om in zulke dingen niet te verzekeren. Zo zal een Christen liever spreken: Het is ver van hier dat ik een behagen zou hebben in de opinie der Sceptici, maar zou zelfs van harte begeren, indien het door de zwakheid van het vlees mogelijk zou zijn, de Heilige Schrift alom en in alle delen standvastig aan te hangen, maar ik zou ook wensen in alle onnodige dingen en die buiten de Schrift zijn verzekerd te zijn. Want wat is ellendiger dan onzekerheid?

HOOFDSTUK 6

Wat zullen wij nu over deze woorden zeggen, waar u bijvoegt: “dewelke ik alom zeer gaarne mijn mening en gevoel onderwerp, hetzij dat ik versta en begrijp wat zij ons voorschrijven of niet.” Dat zegt u Erasmus? Moet men 't ook doen aan de besluiten van de kerk⁶. Is het niet genoeg zijn gevoel aan de Schrift te onderwerpen? Wat kan zij instellen wat niet in de Schrift verklaard is? Wat blijft dan die vrijheid en die macht om die instellers te oordelen? Als Paulus in 1 Cor. 14 : 29 leert "dat de anderen oordelen." Wilt u geen oordeler zijn over de instelling van de kerk, hetwelk Paulus nochtans gebiedt? Wat is dat voor een nieuwe Religie en ootmoedigheid, dat u ons door uw exempel de macht ontnemt, de menselijke decreten te mogen oordelen en ons zonder oordeel de mensen onderwerpt? Waar beveelt de Schrift ons dit? Welke Christen zal de geboden van de Schrift en van de kerk alzo in de wind laan dat hij zal zeggen; hetzij dat ik het versta of niet? Ik onderwerp mij daaraan, u onderwerpt u eraan en u vraagt niet, of u het verstaat en begrijpt of niet? Maar een Christen zij vervloekt⁷ zo hij er niet zeker van is en niet aanneemt en verstaat wat hem voorgeschreven wordt; en hoe zal hij geloven datgene wat hij niet verstaat? Maar zult u zeggen, dat men hier bedoelt het woordje Affequi, verstaan of begrijpen datgene wat men zeker begrijpt en daar naar de wijze van de Sceptici niet aan twifelen; maar zo u dat woordje Affequi verstaan en begrijpen wilt door volkomen een ding te kennen en te weten wat het is, gelijk God alle kent en verstaat: Zo is er geen enkel creatuur, die wij verstaan of kennen. Terwijl niemand een creatuur begrijpen kan, tenzij hij God volkomen kent, zo hij in Hem is. Dat is in dit leven onmogelijk.

HOOFDSTUK 7

In somma luiden uw woorden aldus: "dat het u niet aangaat, wat van een iegelijk alom geloofd wordt, zo de vrede des werelds slechts behouden wordt," en dat men om het perikel des levens, van het gebrek en het lijden van de goede faam der tijdelijke dingen en des mensen gunst, hem zou mogen navolgen die gezegd heeft in Terentio: ik gebruik die kunst; zeggen zij ja, ik zeg ook ja, zeggen zij nee, ik zeg ook nee. Ja zij luiden zo, alsof u voor de Christelijke leer niets anders voelt als voor de opinies van de Filosofen en van de mensen, over welke het dwaasheid is te twisten, te strijden en te verzekeren, waaruit niets anders voortkomt dan onenigheid en verstoring van de uiterlijke vrede. Het schijnt dat u met Filosofen wilt zeggen, datgene wat boven ons is, gaat ons niet aan. Zo komt u hier tussenbeide om ons te stillen ons aan beide zijden wijs te maken, dat wij over zotte en onnutte dingen twisten en disputeren. Dit houden (zeg ik u) uw woorden in. En wat ik hier nog meer wil zeggen, mijn beste Erasmus, meen ik dat u wel begrijpt. Maar zo ik vroeger reeds gezegd heb, wil ik de woorden laten varen, zodat ik onschuldig ben tussen dit en uw hart, indien u namelijk niet verder uitbreekt; vreest de Geest Gods die de nieren en de harten onderzoekt, die ook niet met dubbelzinnige en versierde woorden te bedriegen is. Ik heb dit hierom gezegd, opdat u zult ophouden voortaan onze zaak en ons doen door hardnekkigheid te bestraffen. Want wat doet u anders dan te kennen geven, dat u in uw hart een Lucianum⁸ of een Epicurisch zwijn voedt en onderhoudt, die zelf in geen God gelovend, in zijn vuist lacht om allen die aan God geloven en Hem bekennen. Laat ons dan verzekeraars blijven en in de verzekeringen studeren en een behagen hebben, u mag u intussen vermaken met uw Sceptici en Academici, totdat Christus ook u roepen zal. De Heilige Geest is geen. Scepticis, Hij heeft ook geen twijfelachtige en opinieuze dingen in

⁶ De kerk heeft niet dezelfde autoriteit als de Schrift.

⁷ Anathema.

⁸ Lucianus was een bespotter van God en alle Religiën, evenals Epicurus.

onze harten geschreven, maar verzekeringen, veel zekerder en vaster als het leven en alle ervarenheid mogen zijn.

HOOFDSTUK 8

Nu kom ik aan het andere hoofdstuk dat aan het voorgaande hangt. Waarin u de Christelijke leer afdeelt. "In dingen die noodwendig zijn geweten te worden en in sommige, die niet nodig zijn voor dingen die duister en verborgen zijn en in dingen die klaar en bekend zijn." Zo handelt u, zijnde of door de woorden van anderen bedrogen, of om u in de kunst van welsprekendheid te oefenen en tot bevestiging van zulks brengt u de reden van Paulus voort: Rom. 11 : 33 "O hoogte des Rijksdoms, wijsheid en kennis Gods." Alsmede de spreuk van Jes. 40 : 13: "Wie heeft den Geest des Heeren bestierd en wie heeft Hem als Zijn raadsman onderwezen?" Het was makkelijk voor u dit te zeggen, of omdat u wist dat u niet voor Luther schreef, maar voor het gewone volk, of omdat u dacht niet voor Luther te schrijven, die u (naar ik hoop) nochtans enig oordeel over de Heilige Schrift toekent. Doet u dat niet, ik hoop het u te bewijzen. Het is mijn oogmerk om juist niet zo op de welsprekendheid te letten. God en de Schrift Gods zijn twee dingen, niet minder dan de Schepper en het schepsel twee dingen zijn. Er is niemand die twijfelt, dat er in God veel dingen verborgen zijn, zoals Hij zelf zegt van de laatste dag: "Van dien dag weet niemand dan de Vader." Matth. 24:36. En Hand. 1:7 "Het komt ulieden niet toe, de tijden en stonden te weten." En wederom: "Ik weet wie ik uitverkoren heb." En Paulus: "De Heere kent de Zijnen," en dergelijken. Maar dat in de Schrift enige duistere verborgen dingen zouden zijn, die niet verklaard zijn, hebben de goddeloze Sophisten⁹ beweerd, door wier mond u hier spreekt, Erasmus, maar zij hebben nooit een artikel voortgebracht, noch zullen ze ooit voortbrengen, waarmee zij hun uitzinnigheid kunnen bewijzen. Maar met zulke momaanzichten heeft de Satan de mensen afgehouden en afgeschrikt van de Heilige Schrift¹⁰, om die te lezen; hij heeft de Heilige Schrift verachtelijk gemaakt opdat hij zijn schandelijke dwalingen uit de Filosofie in de kerk zou doen heersen. Ik erken wel dat er enige plaatsen in de Schrift zijn, die duister en moeilijk te verstaan zijn, maar niet door de Majesteit of de uitnemendheid van de zaak, maar door sommige woorden van de grammatica, die half spreken en daardoor duister zijn, maar nochtans de wetenschap van alle nodige dingen in de Schrift niet verhinderen. Want wat zou er nog in de Schrift verborgen kunnen liggen, nadat de zegels verbroken en de steen van het graf afgewenteld zijn, die hoogste verborgenheid geopenbaard is, dat Christus de zoon van God mens geworden is? Dat er een God is, die drie-enig is? Dat Christus voor ons geleden heeft en in der eeuwigheid zal heersen? Zijn niet deze dingen op de wegen en straten getekend en bekend geweest? Neem Christus uit de Schrift wat zult u er in vinden? Alle dingen dan die in de Schrift zijn, zijn allen geopenbaard, al zijn er nog enige plaatsen, die door de onwetendheid der woorden nog duister zijn. Het is dan dwaas en goddeloos, daar men weet dat alle dingen in de Schrift in een klaar licht gesteld zijn, dat men toch om enige duistere woorden de zaak ook duister noemt. Zijn de woorden op een plaats duister, op een andere zijn ze klaar. En diezelfde zaak¹¹, die de hele wereld klaar geopenbaard is, wordt in de Schrift dikwijls met klare woorden uitgedrukt, waar ze nog met duistere woorden op andere plaatsen verhaald staat. Er ligt niets aan gelegen als een zaak in het licht is, al zijn er nog enige duistere tekens, terwijl er evenwel vele in het licht zijn. Wie zal zeggen, dat een openbare fontein in het licht niet openbaar is, omdat diegenen, die in een enge straat zijn, deze niet kunnen zien, daar al degenen die op de markt zijn deze wel kunnen zien.

HOOFDSTUK 9

Het is dan ook niet al hetgeen u van het hoge Coriceusche¹² hol voortbrengt. Zo staat de zaak niet met de Schrift. Want die dingen die van een diepe Majesteit en een bedekte verborgenheid zijn, zijn

⁹ Sophist is een die met sierlijke woorden bedriegt, gelijk de geleerden van het Pausdom.

¹⁰ Van de klaarheid en duisterheid van de Schrift. Zie hoofdstuk 63 en volgens.

¹¹ August 1, de Doet. Chri. cap. 9. In die dingen die klaarlijk in de Schrift gesteld zijn, vind men al die dingen die het geloof aangaan en de manier des levens. Item Epist. 3.

¹² Pompo Mela.

niet meer binnen het verborgene, maar zijn in de deur en in de openbaarheid gebracht. Want Christus heeft ons de zin geopend, Luc. 24:45, zodat wij de Schrift kunnen verstaan en het Evangelie is alle creaturen gepredikt: "In alle landen is haar geluid gegaan en al wat geschreven is, dat is tot onzer lering geschreven." Col. 1. Rom. 10: 15 : Ja, "Alle de Schrift is van God ingegeven en oorbaar tot lering," 2 Tim. 3: 16. Welaan alle Sophisten en u doen uw best en brengen enige verborgenheid voort, die in de Schrift nog onbekend is. Maar dat nu vele dingen¹³ voor velen bedekt en onbekend blijven, geschiedt niet door de duisternis van de Schrift, maar door hun eigen blindheid en traagheid, die niet arbeiden om de klare waarheid te zien, gelijk Paulus van de Joden zegt 2 Cor. 3: 15. "Er ligt een deksel op hun hart." En wederom in 2 Cor. 4: 3 "Doch indien ons Evangelie bedekt is, zo is het bedekt in degenen die verloren gaan, in dewelke de god dezer eeuw de zinnen verblind heeft." Met dezelfde lichtvaardigheid zou iemand die zichzelf blinddoekt mogen zeggen, dat de zon en de nacht duister zouden zijn, evenals degene, die hem in het duister heeft verborgen. Laten de ellendige mensen dus ophouden de duisternis en de donkerheid van haar hart met godslastering de allerklarste Heilige Schrift van God te verwijten.

HOOFDSTUK 10

Als u dan Paulus aanhaalt, zeggend: "Zijn oordelen zijn onbegrijpelijk," let wel of hij het "pronomen zijn" aan de Schrift refereert en brengt. Maar Paulus zegt niet dat de oordelen van de Schrift onbegrijpelijk zijn, maar de oordelen Gods. Alzo ook in Jes. 40: 13. Hij zegt niet: "Wie heeft de zin van de Schrift gekend, maar de zin Gods, al is het dat Paulus ook verzekert, dat de Christenen de zin des Heeren bekend is, te weten: in die dingen die ons gegeven zijn als hij zegt. 1 Cor. 2: 17. Ziet u nu, hoe kwalijk u deze plaatsen van de Schrift bekeken hebt en dat u ze zo bekwaam citeert, zoals u bijna alle dingen citeert voor de vrije wil. Alzo desgelijk uw exempelen, die u bijvoegt niet zonder argwaan en steken gevend doen niet bij tot de zaak, als die, die u voortbrengt: van de onderscheiding der personen Christi, van de band van de Goddelijke en menselijke natuur, van de onvergeeflijke zonde, van welke de twijfelachtigheid, zo u zegt, nog niet is weggenomen. Zo u onder deze twijfelachtigheid verstaat de kwestie der Sophisten, zo zij deze artikelen verstaan, wat heeft de onnozele Schrift u misdaan, dat u Haar zuiverheid met het misbruik der goddeloze mensen wilt bekladden? De Schrift bevestigt eenvoudig de drie-eenheid Gods en de mensheid van Christus en de onvergeeflijke zonde: Hier is geen duisterheid noch twijfelachtigheid. Maar op wat voor manier deze dingen zijn, dat zegt de Schrift niet (zo u zegt), het is ook niet nodig te weten. De Sophisten tracteren hier haar eigen dromen, bestrafte en verwerpt die, maakt de Schrift vrij. Maar zo u hieronder verstaat de substantie van de zaak zelf, zo zeg ik u wederom, dat u niet de Schrift moet bestraffen maar de Arrianen en allen wien het Evangelie bedekt is, zodat zij de klare getuigenis van de drie-enigheid van de Godheid en van de mensheid Christi, door de werking des Satans Gods niet kunnen zien. En ik zeg het kort, er is tweeeërlei klaarheid¹⁴ der Schrift, alsmede tweeeërlei donkerheid. De eerste, uitwendige, is in de dienst des Woords gelegen; in de kennis van het hart. Wanneer u nu spreekt van de inwendige klaarheid, is er geen mens die in de Schrift een titel kan zien, dan die de Geest Gods heeft, zij hebben allen verduisterde harten, zodat ofschoon zij de hele Schrift kunnen uitspreken en verhalen, zij nochtans gevoelen, noch bekennen, noch geloven, dat er een God is, noch dat zij zelf schepselen Gods zijn, naar hetgeen in Psalm 14: 1 staat: "De dwaas spreekt in zijn hart, er is geen God." Want om elk deel van de Schrift te verstaan, is de Heilige Geest vereist. Wanneer u van de uitwendige klaarheid spreekt, zo zeg ik dat ze niet duister en twijfelachtig gebleven is, maar alle dingen zijn in een zeker en open licht gebracht en alles wat in de Schrift staat, is de hele wereld geopenbaard.

HOOFDSTUK 11

Maar het alleronverdraaglijkst is, dat u de zaak van de vrije wil onder die dingen stelt, die onnut en niet nodig zijn, inplaats hiervan vertelt u ons, hetgeen volgens u genoegzaam tot de Christelijke

¹³ Die dingen zelfs die klaar zijn, zijn de Kettens zwaar te verstaan. Cyrill. in Joan lib. 1 Cap. 4. En als Epiphanius getuigt in Ancorato degenen, die van God de kennis der waarheid niet ontvangen, zijn alle dingen duister en verkeerd.

¹⁴ Tweeeërlei klaarheid en tweeeërlei duisterheid der Schrift.

Godzaligheid dient, welke vorm ook een Jood of een heiden zou kunnen beschrijven, die Christus niet kent. Want u vermaant niet van Christus, alsof u voelt dat de Christelijke Godzaligheid zonder Christus zou kunnen bestaan, wanneer men slechts God die van nature de allergenadigste is, met alle krachten dient. Wat zal ik hierop zeggen, Erasmus? U vertoont u als een Lucianus¹⁵ en het schijnt dat Epicurus u met zijn wijn heeft dronken gemaakt. Zo u meent, dat deze zaak de Christenen onnodig is, wijk dan uit het perk, zo hebben wij niets met u te maken. Voorwaar wij achten ze nodig. Zo het ongodelijkheid, neuswijsheid en ijdelheid is (u zegt het) te weten; of God mogelijk iets voorweet. Of onze wil iets had in die dingen, die de eeuwige zaligheid aangaan en of Hij alleen wordt bewogen door de werkende genade, of wij al het goede en al het kwade dat wij doen, noodwendig doen en of het eerst in ons gewrocht wordt¹⁶; wat zal er dan, vraag ik u, goddelijk zijn? Wat zal er treffelijk zijn? Wat is er nodig te weten? Dat deugt niet, Erasmus. Dat is teveel. Dit kan men kwalijk aan uw onwetendheid toeschrijven, daar ge nu oud zijt en ervaren met de Christenen en ook de Schrift lange tijd onderzocht hebt, u laat hier geen plaats om te tercuseren en u wel te gevoelen. Nochtans worden deze verschrikkelijke dingen door de Papisten vergeven en zij verdragen dit alleen omdat u tegen Luther schrijft, terwijl ze u anders met hun tanden zouden verscheuren, indien Luther er niet was en u zulke dingen niet schreef. Bedenk wat een oudvader zei: "Plato is een vriend, ook Socrates, maar de waarheid nog veel meer." Want al was het, dat U de Schrift en de Christelijke Godzaligheid weinig begreep; zelfs een vijand van de Christenen behoort dit te weten, wat de Christenen voor nuttig en nodig houden en wat ze hiervoor niet houden; maar u die een Theoloog of een Goddelijke leraar en een meester der Christenen bent en haar een vorm van het Christendom zult beschrijven, u twijfelt niet alleen naar uw sceptische manier aan wat voor hen nodig en nut is, maar u vervalt geheel tot een tegenovergestelde manier, oordelende tegen uw kennis met een ongehoorde verzekering over de noodzakelijkheid der dingen, die zo zij gewis niet noodzakelijk en zeker bekend zijn, zo blijft er niets van God, noch Christus, noch Evangelie, noch geloof, ja zelfs niets van het Jodendom, laat staan van het Christendom, over. Lieve God, wat een veld en wat voor venster wordt hier door u, Erasmus, geopend, om tegen u te werken en te spreken. Hoe zou iemand van de vrije wil oprecht en goed kunnen schrijven, die met deze woorden een grote onwetendheid der Schrift en der Godzaligheid bekent en belijdt? Maar ik wil hier mijn zeilen inhalen, omdat ik hier nog niet tegen u handelen wil (hetgeen ik misschien hierna nog zal doen) maar ik zal met uw eigen woorden tegen u komen.

HOOFDSTUK 12

De vorm van het Christendom, door u beschreven, bevat onder andere ook deze woorden: "dat wij met alle kracht zullen arbeiden en gaan tot de remedie der boetvaardigheid, en dat wij in alle manieren de genade Gods moeten zoeken, zonder welke de wil des mensen noch het vermogen van die iets kan uitrichten," alsmede: "dat niemand wanhopen moet over de vergeving zijner zonden, terwijl onze God van nature allergenadigst is." Deze woorden zonder Christus en zonder Geest, zijn kouder dan ijs, zodat zelfs de fraaiheid uwer welsprekendheid hierdoor geheel verduisterd wordt; het schijnt voorwaar dat de vrees voor de Paus of voor de tirannieën u gedrongen hebben tot deze woorden, zodat u immers niet geheel een Atheïst zou schijnen; door dezelfde woorden wordt nochtans verzekerd, dat er kracht in ons is, dat er een pogen is met alle krachten, dat er genade Gods is, dat er middelen zijn om de genade Gods te zoeken, te begeren, dat er een God is die van nature rechtvaardig en genadig is, etc. Maar zo iemand niet weet waar deze krachten zijn, wat zij vermogen, wat zij lijden, wat haar pogen is, wat haar werking is en wat haar krachteloosheid is, wat zal hij doen? Wat zult u hem leren doen? Dit is (zegt hij) "een ongodelijke curiositeit en het is onnodig te willen weten, of onze wil iets vermag in die dingen die tot de eeuwige zaligheid behoren, en of de wil alleen lijdt, of bewogen wordt door de werkende genade." Maar u zegt hier nochtans het tegenovergestelde, als u zegt: "Dat er een Christelijke Godzaligheid is en een pogen uit alle krachten en dat de wil zonder de genade Gods, krachteloos is." Hier verzekert u klaar, dat de wil iets werkt tot die dingen die tot de zaligheid behoren, wanneer u zegt: "dat ze poogt." En

¹⁵ Wat Lucianus is, ziet u boven.

¹⁶ Of wij eerst lijdend zijn.

wederom dat ze lijdt, wanneer u zegt: "dat ze zonder genade krachteloos is," al is het dat u niet verklaart: "wat bij deze woorden werkend en lijdend is verstaan." Doch het schijnt dat u ons willens onwetend wilt maken wat de genade Gods vermag en wat onze wil vermag, met hetzelfde wat u leert wat onze wil en de genade Gods doet. Alzo verwacht uw grote wijsheid, waardoor u besloten hebt geen van beide partijen aan te hangen, om zo tussen twee klippen in het midden van de baren zonder perikel te mogen ontkomen, als u alles verzekert wat u ontkent en ontkent alles wat u verzekert.

HOOFDSTUK 13

Ik zal uw Theologie met enige gelijkenissen voorstellen. Als een poëet een goed gedicht zou maken en een orator een goede oratie en hij zou niet eens gedenken of onderzoeken hoe zijn verstand was, wat hij vermag en wat hij niet vermag en wat het argument van de aangenomen zaak vereist, maar zou de zaak onverhoops aangrijpen en in 't werk stellen; men zou zeggen hij moest pogen dat het geschiede. Want het zou curieusheid en ijdelheid zijn te onderzoeken, of hij genoeg geleerdheid, uitspraak en zoveel verstand had. Of zo iemand veel vruchten van een veld wilde hebben, niet eerst zorgvuldig de aard van het aardrijk zou onderzoeken, gelijk Virgilius (in Georgicis) tevergeefs zou leren: maar zou lichtvaardig om niets anders denken dan de arbeid en ploegen en zaaien zonder onderscheid, of het zand, berg of dal zou zijn. Of wanneer een koning of vorst, zich voorgenomen had een grote landoorlog te beginnen en een grote victorie te behalen en hij zou niet eens overleggen of berekenen hoe groot zijn vermogen is, wat zijn inkomsten en schatkist bevatten, wat voor vijand hij zou aanvallen en of hij bekwame soldaten had, maar zou zich blindelings in de Oorlog begeven, zonder eens aan de vermaning van Sallusty te gedenken: "(eer men een ding aangrijpt, zo moet men eerst beraadslagen, als het goed beraadslaagt is, moet men het fluks aangrijpen.)" Ik vraag u nu, Erasmus, wat zou u van zulke poëten, oratoren, akkerlieden, koningen en vorsten zeggen? Ik zal er nog dit uit het Evangelie aan toevoegen: Luc. 14:28. "Want wie van U willende een toren bouwen, zit niet eerst neder en overrekenet de kosten, of hij ook heeft hetgeen tot volmaking nodig is? " Wat oordeelt Christus hierover.

HOOFDSTUK 14

Zo doet u ook Erasmus, u raadt ons aan tot het werk en tot het doen, zonder eerst te onderzoeken en af te meten onze kracht en ons vermogen, wat wij kunnen doen of niet kunnen, alsof dat curieus, ijdel en ongoddelijk is. En terwijl u te grote wijsheid, lichtvaardigheid en onbedachtzaamheid in ons bestraft en verwerpt, komt u zelf zover dat u de hoogste lichtvaardigheid voortbrengt en leert. Want al zijn de Sophisten lichtvaardig en uitzinnig genoeg, wanneer zij zovele onnodige en neuswijze vragen behandelen, zij zondigen nochtans niet zo grof als u, die ons leert uitzinnig te zijn en lichtvaardig te handelen, zoals wij door de voorgaande gelijkenissen gehoord hebben. En opdat de dwaasheid nog groter wordt, wilt u ons nog wijsmaken dat deze lichtvaardigheid, grote kloekheid, Christelijke Godvruchtigheid, soberheid, religieuze stemmigheit en zaligheid zou zijn; maar indien wij niet zo willen doen, zo verzekert u dat wij goddeloos, neuswijs en lichtvaardig zijn en u verwerpt zelf alle verzekeringen; zo meent u de gracht te ontkomen als u in de put bent gevallen. Maar het vertrouwen op uw eigen verstand heeft u hiertoe gedreven; die u zelf wijs maakt dat u door uw welsprekendheid alle verstandigen kunt bedriegen, dat zij niet zullen gewaar worden wat u in 't gemoed vraagt en wat u voorhebt met al uw gladde en glibberige woorden en schrijven. Doch God kan niet bedrogen worden en het is niet goed Hem aanstoot te geven. Wanneer u ons ook deze lichtvaardigheid geleerd had in gedichten te dichten, in akkerwerk, in oorlog te voeren, in huizen te bouwen, of in enig ander werk en ambt van dit tijdelijk leven (het zou nog onverdragelijk zijn geweest in een zo geleerd man), zo zou het u nog enigszins te vergeven zijn geweest, inzonderheid bij de Christenen, die alle tijdelijke dingen verachten; maar zo u de Christenen leert, dat zij onbedachtelijk zullen handelen en doen in die dingen die de zaligheid aangaan, lerend dat het onnodig is te onderzoeken wat zij vermogen of niet vermogen; dit is voorwaar een onvergeeflijke zonde. Want zij zullen niet weten wat zij zullen doen, als zij niet weten wat zij vermogen en hoeveel en niet wetend wat zij doen, zij kunnen zich ook niet bekeren, als zij dwalen; en

onboetvaardigheid is een onvergeeflijke zonde. En daartoe voert, lieve Erasmus, deze vaste en gematigde Theologie van u ons, u die niet verzekeren wil, maar Sceptica¹⁷ wil zijn.

HOOFDSTUK 15

Het is niet ongodelijk, ijdel en onnut te weten en te kennen of de wil iets vermag in die dingen, die de zaligheid aangaan, maar het is alle Christenen noodwendig¹⁸ en ter zaligheid ten hoogste vereist. Ja dit is het hoofdstuk, (lieve Erasmus), waarom het hier gaat en dit is de hele status¹⁹ onzer disputatie. Want dit is al ons doen, dat wij onderzoeken wat de vrije wil vermag, wat hij werkt en wat het in hem werken laat en hoe het geschikt is tot de genade Gods. Zo wij deze dingen niet weten, zo weten wij ook niet van Christus, noch van enige Christelijke dingen en zo zijn wij erger dan de heidenen. Wie dit niet verstaat behoeft niet te zeggen dat hij een Christen is. En die het veracht en in een ander bestraft, die zal weten dat hij der Christenen grootste vijand is. Want²⁰ zo ik niet weet wat, hoe en hoeveel ik vermag en doe tegen God, zo zal ik ook geheel niet weten wat, hoe en hoeveel God de Heere in mij vermag en doet, terwijl God de Heere alles in alles werkt. En niet kennend de werken en de macht Gods, zo ken ik God Zelf ook niet; en zo ik God niet ken, zo kan ik Hem ook niet dienen, noch loven, noch danken, noch prijzen, daar ik niet weet wat ik God schuldig ben en wat ik Hem en mij mag toeschrijven. Wij moeten dan een gewis en vast onderscheid kennen tussen de kracht Gods en de onze, tussen Gods werk en het onze, willen wij godvruchtig leven en de ware Christelijke Religie onderhouden. Zo ziet u dus dat dit het andere stuk is van de som van de Christelijke leer, aan welke hangt de kennis van onszelf en de kennis en ere Gods. Daarom is het van u niet verdragelijk, Erasmus, dat u deze kennis ongodelijk, neuswijs en ijdel noemt. Het is waar, wij zijn u veel eer schuldig, maar God en de waarheid zijn wij nog veel meer schuldig. U zegt zelf en bekent in deze uw aangewezen vorm van het Christendom, dat wij al het goed dat wij doen en hebben God moeten toeschrijven. En dit bekend hebbend, bekent u ook gewis hiermede dat de genade Gods alleen alle dingen doet en dat onze wil niets doet, maar hem laat lijden en werken, want anders zou men het God alleen niet toeëigenen. Doch een weinig na die woorden zegt u wederom, dat dit te verzekeren en te kennen ongodelijk, ijdel en onnut is. Maar aldus openbaart u een gemoed, dat in zichzelf ongestadig als een riet is en dat kan in de Godzaligheid niet vast noch zeker zijn.

---

¹⁷ Twijfelachtig.

¹⁸ Noodwendigheid van deze leer.

¹⁹ De status ofwel het hoofdpunt van deze disputatie.

²⁰ Nota. Hoe nodig de vraag van de vrije wil is.